

Marcel Bergen
Irma Clement

Wandelen over

"ZORGVLIED"

De bekendste begraafplaats
van Nederland

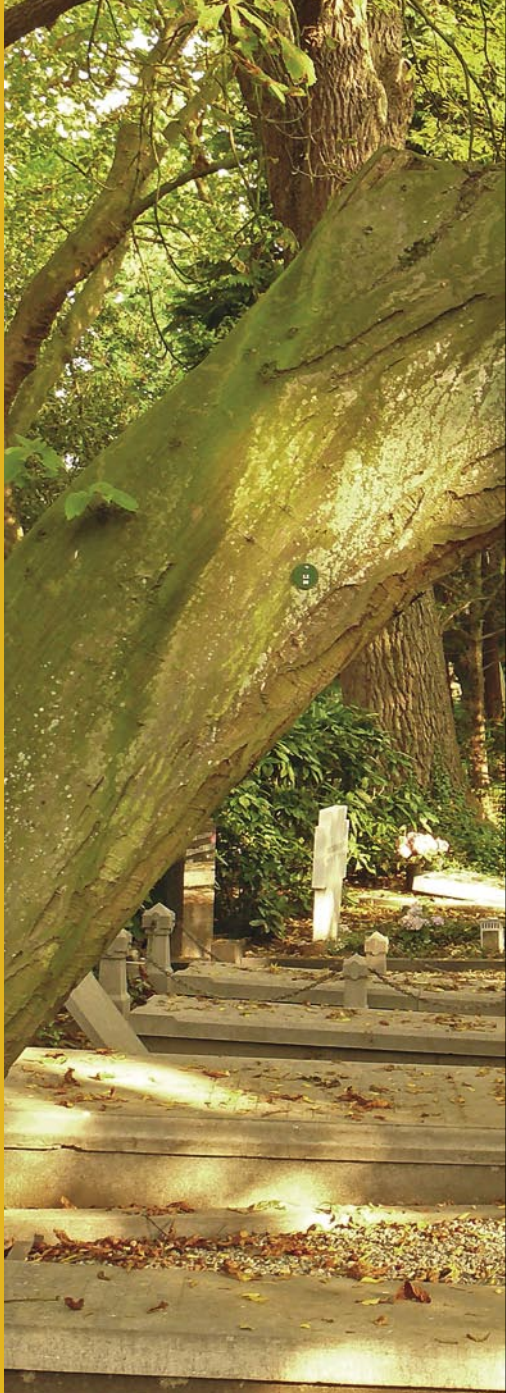
Zorgvlied in Amsterdam is een bijzondere begraafplaats. Een vergelijking met Père-Lachaise, de beroemde begraafplaats in Parijs, wordt vaak gemaakt. En dat is eigenlijk niet zo vreemd. Op Zorgvlied worden veel bekende personen uit de wereld van kunst, cultuur, literatuur en politiek begraven.

Wandelen over Zorgvlied is een bijzondere ervaring. De paden en lanen beslaan zo'n 60 kilometer, waarlangs meer dan 17.000 graven liggen.

Deze rijk geïllustreerde gids voert u langs de graven van bekende Nederlanders. In korte biografieën is hun vaak bijzondere leven beschreven.

Naast de wandelroute geeft *Wandelen over Zorgvlied* veel informatie over de 140-jarige historie van Zorgvlied, de flora en fauna op de begraafplaats, bijzondere grafmonumenten en de grafsymboliek die er te vinden is.

www.wandelenoverzorgvlied.nl

- 6** Inleiding
- 8** 140 jaar begraven op stand
- 16** Neostijlen
- 18** Rijksmonumenten en gedenkplaatsen
- 21** Wandelen over Zorgvlied
- 113** Enkele opmerkelijke uitvaarten
- 118** Op Zorgvlied ligt ook begraven
- 178** Zorgvlied en de toekomst
- 180** Grafsymboliek
- 188** Register

Inleiding

Begraafplaats Zorgvlied

Zorgvlied is een bijzondere begraafplaats. Een vergelijking met Père-Lachaise, de beroemde begraafplaats in Parijs, wordt vaak gemaakt. En dat is eigenlijk niet zo vreemd. Op Zorgvlied liggen, evenals op Père-Lachaise, veel bekende personen uit de wereld van kunst, cultuur, literatuur en politiek begraven. Zorgvlied geeft een bijna compleet beeld van 140 jaar begraven 'op stand'. Wandelen over Zorgvlied is dan ook een bijzondere ervaring. De paden en lanen beslaan zo'n 60 kilometer, waarlangs meer dan 17.000 graven liggen. De bijzondere grafmonumenten geven een goede indruk van 140 jaar funeraire geschiedenis. Op Zorgvlied staan ongeveer 2.400 bomen (195 verschillende soorten). Bovendien zijn er veel diersoorten te zien, zoals zangvogels, halsbandparkieten, de groene, bonte en zwarte specht, de Vlaamse gaai, kippen, fazanten, reigers, zwarte zwanen, pauwen, vleermuizen, konijnen, hazen, egels, eekhoorns, ringslangen, bunzings, en zelfs de ijsvogel. Zorgvlied is onderdeel van het ecolint, de groene zone die het Nieuwe Diep en de Nieuwe Meer verbindt.

Wandelen over Zorgvlied voert u langs de graven van bekende (Amsterdamse) personen en langs de bijzondere grafmonumenten die de begraafplaats te bieden heeft.

Neostijlen uit de negentiende eeuw en decoratieve stijlen uit begin twintigste eeuw

De architectuur van de grafmonumenten van de vermogende burgers greep in de negentiende eeuw terug op de bouwkunst van de Grieken, Egyptenaren en Romeinen. Deze neoclassicistische praalgraven hadden vaak de vorm van een tempel met zuilen, frontons en beeldhouwwerken. De omvangrijke graftempels legden de nadruk op het aanzien van de overledene. Het was in deze periode mode om een verbinding te leggen met de klassieke architectuur en kunsten, die stonden voor beschaving, deftigheid, geleerdheid en ernst. Op Zorgvlied is een groot aantal van deze bijzondere praalgraven bewaard gebleven. De witmarmeren neoclassicistische grafkelder (1873) van de familie Hartog van Banda is hiervan een mooi voorbeeld. Maar ook het mausoleum (1891) van Oscar Carré is rechtsreeks afgekeken van de beroemde Romeinse tempel Maison Carrée in het Franse Nîmes. Het grote praalgraf (1886) van de vermogende plantagefamilie Dorrepaal is zelfs voorzien van een serliana, een overkapping uit de renaissance. In deze graftempel staat een grote marmeren knielende engel, ontworpen door de beroemde beeldhouwer Frans Stracké (1820-1898).

Ook de minder imposante graven vertonen kenmerken van de neo-stijlen. Zo zien we in het oudste deel van Zorgvlied veel afgebroken kolommen (het symbool van het plotselinge overlijden), de treurwilg (als het symbool van rouw en verdriet) en de roos (als het symbool van schoonheid, liefde en de vergankelijkheid van het leven).

In de eerste jaren van de twintigste eeuw kregen de decoratieve stijlen de overhand: jugendstil en art deco, gevolgd door Amsterdamse School en Nieuwe Zakelijkheid.

Afgebroken kolom

Wandelen over Zorgvlied Duur: ± 4,5 uur.

Bij de ingang van Zorgvlied kijken we op een van de dertien rijksmonumenten die de begraafplaats telt.

Monument **Toegangshekken (1926)**

De hekken werden geplaatst ter vervanging van het zwarte toegangshek met zandlopers en doodshoofden uit 1873. Na de grote uitbreiding tussen 1919 en 1926 voldeed het hek niet meer. Er kwamen twee doorgangen. De eerste doorgang, voor de voormalige doodgraverswoning/dienstwoning (nu kantoorvilla), bleef gehandhaafd. De tweede doorgang werd geplaatst tegenover de oprijlaan van de (in 1931) nog te bouwen aula. De beide toegangshekken zijn identiek en worden gescheiden door smeedijzeren hekken met spijlen. De dubbele, zwarte, smeedijzeren openslaande toegangshekken zijn verklonken aan drie vierkante bakstenen pijlers. De buitenste pijlers hebben een zijmuurtje en zijn bekroond met een bronskleurige, kegelvormige lantaarn in de stijl van de Amsterdamse School. Op de linkerpijler staat in expressionistische smeedijzeren letters 'ZORG' en op de rechterpijler 'VLIED'. Op de middenpijler is het gemeentewapen van Amstelveen aangebracht.

Pilaren van het toegangshek 1926- heden

< Oscar Carré, circusdirecteur/zakenman, Halberstadt 22 december 1846 - Kopenhagen 29 juli 1911

■ Oscar Carré was afkomstig uit een Frans-Duits geslacht van hogeschoolruiters en pistekunstenaars. De familie Carré kwam in september 1863 naar Nederland om een circus te beginnen in een houten gebouw. Carré kreeg in 1886 van de gemeente Amsterdam toestemming voor de bouw van een stenen circustheater aan de Amstel. Hier werden in de wintermaanden de circusvoorstellingen gegeven. In de zomermaanden trok hij met zijn circustrein door Europa. Op 12 april 1911 gaf hij zijn laatste circusvoorstelling in het theater aan de Amstel. Tijdens de zomertournee in Kopenhagen overleed Carré op 65-jarige leeftijd. Een jaar later werd zijn stoffelijk overschot naar Amsterdam overgebracht, waar hij in de herfst van 1912 werd bijgezet in het mausoleum op Zorgvlied. Tijdens zijn uitvaart stonden duizenden mensen langs de route om hem de laatste eer te betonen.

Monument (1891): Oscar Carré liet het uit twee verdiepingen bestaande mausoleum bouwen voor zijn in 1891 bij een trein-

ongeluk omgekomen vrouw Amalia Salamonski. Zij was met het rijdend zomercircus op weg naar een locatie in Duitsland toen de circustrein in botsing kwam met een personen-trein. Ook de resten van Oscar Carré zelf, zijn tweede vrouw Ada Graham en zijn derde vrouw Edith Maud Adams rusten in de kelder, die in totaal twaalf kisten bevat. Een borstbeeld van Amalia Salamonski, ontworpen en gemaakt door de beeldhouwer Henri Teixeira de Mattos (1856-1908) is onlangs uit

het mausoleum overgebracht naar een van de ontvangstkamers van de kantoorvilla van Zorgvlied.

< De verdieping van het mausoleum. De grote eikenhouten kist (rechts) is van Oscar Carré.

> De kelder van het mausoleum.

Behalve de kisten van Carré en zijn echtgenotes, staan er ook kisten van zijn huisdieren.

Het mausoleum is ontworpen door het architectenduo Jan van Rossem (1854-1918) en Willem Vuijk (1855-1918). Beide architecten ontwierpen in 1887 ook het Koninklijk Theater Carré aan de Amstel. Van Rossem en Vuijk gingen op originele wijze te werk door de naam van Carré te verbinden aan de beroemde Romeinse tempel Maison Carrée in het Franse Nîmes. Het resultaat was dat het mausoleum van Carré vrijwel een kopie is van het Maison Carrée. Het neoclassicistische mausoleum is geïnspireerd op de Romeinse bouwkunst en opgetrokken uit leisteen. De graftempel bevat grafsymboliek uit de Romeinse oudheid en het christendom. Romeinse tempels onderscheiden zich van Griekse tempels door een verhoging waarop het gebouw staat. Deze verhoging wordt aan de voorzijde onderbroken door een brede trap. De trap legt de nadruk op de voorgevel en maakt het onmogelijk het mausoleum van een andere zijde te betreden. Het hoofdstel, met driehoekig fronton, wordt

Romeinse tempel Maison Carrée

gedragen door twee composiet pilasters, die in de top versierd zijn met vlinders en sterren. De pilasters staan op twee sokkels. Op het hoofdstel staat: Familiegraf Oscar Carré. Boven de pilasters zijn vier engelen met vleugels te zien: het symbool van het onschuldige kind dat als een engel naar God vliegt. In het driehoekige fronton is een palmtak met krans aangebracht, dat de overwinning op de dood uitbeeldt. Het fronton is bekroond met een urn, die half bedekt is met een sluier: het grafsymboliek uit de Romeinse oudheid.

gezelschap overnemen. Zij wijzigde de naam in Amsterdams Volkstoneel en was tot haar dood in 1979 bij alle producties betrokken als directrice/actrice/regisseuse. Het Amsterdams Volksstoneel speelde vooral volkstoneel (o.a. *De Jantjes*, *Op Hoop Van Zegen* en *Rooie Sien*), maar ook cabaret en musicals (o.a. *Irma la Douce* en *Gypsy*). Beppie Nooij kreeg voor haar activiteiten o.a. de Gouden Speld van de stad Amsterdam en ze werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. • O-I-291 (1.3)

† We gaan gelijk naar rechts.

Het twaalfde graf aan de linkerkant is van

< **Adolph Wilhelm Krasnapolsky, hoteleigenaar, 24 mei 1834 - Amsterdam, 22 april 1912**

■ De familie Krasnapolsky kwam oorspronkelijk uit Rusland en emigreerde in 1804 naar Polen. Krasnapolsky kwam in 1865 naar Amsterdam, waar hij werkte als bediende in de Winkel van Sinkel aan de Nieuwendijk. Samen met zijn zwager kocht hij het vervallen 'Poolsch Koffijhuis' en enkele panden aan de Warmoesstraat om er een restaurant van te maken. Krasnapolsky ontpopte zich als een voortvarende zakenman. Tijdens de Wereldtentoonstelling van 1883, die gehouden werd in Amsterdam, verbouwde hij het restaurant tot een hotel met 125 kamers. In de achtertuin liet hij de Wintertuin aanleggen, compleet met eigen elektriciteits-

centrale. Tijdens de Wereldtentoonstelling 1883 brandde in Hotel Krasnapolsky de eerste elektrische gloeilamp van Amsterdam. In het voorjaar van 1912 werd Krasnapolsky ernstig ziek en overleed. • O-I-381 (1.2)

† We lopen terug, gaan naar rechts en daarna weer naar rechts.

Het tweede graf rechts is van

> **Leendert (Leen) Jongewaard, acteur, Amsterdam 30 maart 1927 - Nice 4 juni 1996**

■ Leen Jongewaard werd geboren in de Rozenstraat in de Jordaan, maar woonde het grootste deel van zijn jeugd in Sloterdijk. Hij speelde bij veel toneelgezelschappen en werd in de jaren zestig nationaal bekend door zijn rol van jongeman en opa in de televisieserie *Ja zuster, nee zuster*. Later speelde hij in de KRO-televisie-

† We lopen het pad uit, gaan naar rechts en weer naar rechts.

Recht voor ons zien we het graf van

> René Sleswijk, theaterproducent, Amsterdam 1 oktober 1907 - Bussum 18 maart 1978

■ René Sleswijk begon zijn carrière als producent in 1931, toen hij samen met onder anderen de zanger Lou Bandy de Nationale Revue oprichtte. In 1935 werd hij door Louis Davids gevraagd de productie van de Louis Davids Revue op zich te nemen, waarna hij ook de producent werd van het AVRO-radioprogramma *De bonte dinsdagavondtrein*. Van 1938 tot 1977 was Sleswijk producent van de Snip en Snap Revue. Hij overleed aan de gevolgen van een hartziekte. • N-II-1114 (1.4)

Links achter het graf staat een 🌿 *hemelboom* (*Ailanthus altissima*). In deze boom heeft een halsbandparkiet een nest.

† We gaan naar links en vervolgens meteen naar rechts.

Het zesde graf links is van

< Joop van Tijn, journalist, Batavia (Nederlands-Indië) 12 september 1938 - Amsterdam 2 september 1997

■ Joop van Tijn begon zijn journalistieke carrière bij de Haagse Post. In 1963 maakte hij deel uit van het satirische televisieprogramma *Zo is het toevallig ook nog 's een keer*. In de jaren zeventig was hij presentator van *Open en bloot*, een openhartig programma over seks. In 1965 trad hij toe tot de redactie van *Vrij Nederland*, waarvan hij in 1991 naast Rinus Ferdinandusse hoofdredacteur werd. Na het vertrek van

Ferdinandusse bleef hij hoofdredacteur tot 1997. Eind augustus 1997 moest hij wegens een onbehandelbare vorm van slokdarmkanker zijn functie opgeven. Joop van Tijn overleed enkele weken later. • N-I-1095 (1.4)

† We lopen rechtdoor en gaan links het Pleintje Bouwmeester op.

Op het Pleintje Bouwmeester vinden we de graven van Jan van Zutphen, Ramses Shaffy en Louis Bouwmeester.

Het eerste graf links is van

> Johannes Andries (Jan) van Zutphen, secretaris Algemene Nederlandsche Diamantbewerkerbond/voor-

† We lopen terug tot de Fluwelenhoofdlaan

Links staat een

🌳 *lijsterbes* (*Sorbus aucuparia*). Het bijzondere aan deze lijsterbes is zijn leeftijd; bijna honderd jaar. De boom is desondanks klein van stuk.

Rechts staat een

🌲 *Chinese schijn-cipres* (*Metasequoia glyptostroboides*). Deze cipres is naaldverliezend.

Recht daartegenover staat een

🌳 *sneeuw klokjesboom* (*Halesia carolina*). In april bloeien witte klokjes op de kale takken.

† We gaan rechts de Fluwelenhoofdlaan op. We nemen vervolgens het eerste pad naar links.

< **Abraham Asscher, voorzitter Joodse Raad/politicus/diamantair, Amsterdam 19 september 1880 - 2 mei 1950**

■ Abraham Asscher was in 1891 medeoprichter van de Koninklijke Asscher Diamant Maatschappij, waar hij later de enige aandeel-

Direct hiernaast ligt het graf van

**< Willem Frederik (Wim) Duisenberg, politicus PvdA/
bankier ECB, Heerenveen 9 juli 1935 - Faucon, (Frankrijk)
31 juli 2005**

■ Wim Duisenberg promoveerde in 1965 aan de Rijksuniversiteit Groningen tot doctor in de Economie op het proefschrift *De economische gevolgen van de ontwapening*. Na zijn studie werd hij staf-lid bij het Internationaal Monetair Fonds. In 1970 werd hij hoog-leraar macro-economie aan de Universiteit van Amsterdam. Tussen 1973 en 1977 was hij voor de PvdA minister van Financiën in het kabinet Den Uyl. Na zijn ministerschap werd hij achtereenvolgens vice-president van de Rabobank en directeur van de Nederlandsche Bank. In 1998 werd hij president van de pas opgerichte Europese Centrale Bank. In 2003 ging hij met pensioen, maar bleef toch een aantal functies vervullen, waaronder die van bemiddelaar bij de affaire rond de Dexia-aandelenlease. Duisenberg overleed aan een hartstilstand in zijn villa in Faucon. • C-I-348 (2.2)

† We nemen het eerste pad rechts. We lopen door, gaan naar links en meteen naar rechts. We nemen het vierde pad links (met een scherpe bocht).

Rechts staat een

 berk (Betula pendula) met heksen-bezem. Van een heksenbezem is sprake wanneer een tak vele zijtakjes maakt. Dit verschijnsel wordt veroorzaakt door een schimmel (*Taplirina betalina*) en komt voornamelijk voor bij berken. In deze heksenbezem heeft een eekhoorn een van zijn nesten gemaakt.

Heksenbezem

† We gaan meteen weer naar links.

Het derde graf is van

< Henricus Antonius Franciscus Maria Oliva (Hans) van Mierlo, politicus D66/Minister van Staat, Breda 18 augustus 1931 - Amsterdam 11 maart 2010

■ Hans van Mierlo werd na een studie rechten in 1960 journalist bij het Algemeen Handelsblad. In 1966 richtte hij samen met Hans Gruyters de links-liberale partij D66 op. Tussen 1966 en 1977 was Van Mierlo politiek leider van D66. In 1981 werd hij minister van Defensie in het tweede kabinet Van Agt (CDA, PvdA, D66). Na een paar jaar lid te zijn geweest van de Eerste Kamer werd hij in 1986 opnieuw lijsttrekker. Bij de verkiezingen van 1986 (negen zetels), 1989 (twaalf zetels) en 1994 (24 zetels) boekte D66 onder leiding van Van Mierlo verkiezingswinst. Na de verkiezingen van 1994

■ Het monument staat langs het toegangshek van Zorgvlied. De gebroken kolom, ontworpen door Zougrana Jean-Marie is een symbool uit de vrijmetselarij en wijst op de eindigheid van het leven en op de vaardigheid om met het woord om te gaan. De gebroken kolom staat op een zwart-witgeblokte vloer, eveneens een symbool uit de vrijmetselarij; het verwijst naar de Tempel van Salomo als verpersoonlijking van de Wijsheid. In de geblokte vloer zijn de namen van de schrijvers opgenomen die op Zorgvlied begraven liggen.

👤 **We gaan naar links en steken rechtdoor de kruising over.**

Rechts staat een

🌳 *esdoorn - maple tree (Acer).*

Op het eind ligt het graf van

> **Franciscus (Frank) Govers, modeontwerper/couturier, Tiel 6 maart 1932 - Amsterdam 14 januari 1997**

■ Frank Govers werkte als etaleur in Eindhoven, Den Bosch en Amsterdam. In 1964 begon Govers zich toe te leggen op confectie. In 1974 richtte hij zich op de couture en ontwikkelde de typische Frank Govers-stijl met nadruk op uitbundige kleuren, overmatig stofgebruik, grote hoeden en veel borduursels en sierraden. Hij ontwierp veel kleding voor artiesten en was regelmatig op televisie te zien. Beroemd waren de reclamespotjes voor het wasmiddel Robijn waarin hij dingen zei als: "Trouwens, mooie blouse heb je aan. Nieuw?" en "Mooie blouse! Ga eens uit beeld, Anja!" Frank Govers organiseerde in 1995 zijn laatste grote modeshow. In dat jaar verscheen ook zijn boek *Mijn leven in de mode*. Frank Govers overleed aan de gevolgen van een zeldzame vorm van lymfklierkanker. • O-I-47 (1.3)

👤 **We gaan naar rechts en lopen rechtdoor, langs het graf van Roelof Hart (O-I-34). Op het eind gaan we naar rechts en lopen rechtdoor.**

> **Paul Antoine (Tom) Voûte, kinderarts/oncoloog, Amsterdam 21 juni 1936 - Enschede 26 augustus 2008**

■ Na zijn studie geneeskunde en zijn promotie was Tom Voûte vanaf 1968 als kinderarts werkzaam in het Emma Kinderziekenhuis in Amsterdam. In 1982 werd hij benoemd tot

Enkele opmerkelijke uitvaarten

Oscar Carré (1846-1911)

Oscar Carré overleed op 29 juli 1911 in Kopenhagen. De herbegrafenis vond plaats in de herfst van 1912. De rouwstoet, onder leiding van een circusorkest dat treurmuziek speelde, trok langs theater Carré naar begraafplaats Zorgvlied. Duizenden belangstellenden stonden langs de route om de circusdirecteur een laatste eer te betonen. Op Zorgvlied werd Carré bijgezet in het mausoleum dat een jaar daarvoor met een verdieping was uitgebreid.

Herman Heijermans (1864-1924)

Het blad De Prins der geïllustreerde bladen schreef op 29 november 1924: "Hiernaast plaatsen wij het portret van onzen grooten tooneel- en romanschrijver Herman Heijermans, die ook op journalistiek gebied naam heeft gemaakt en na een langdurig en smartelijk lijden in den ouderdom van bijna 60 jaar te Zandvoort overleed."

In 1924 was bij Heijermans kaakkanker geconstateerd. Hij doorliep de laatste maanden van zijn leven een ware lijdensweg. Heijermans kon niet meer spreken en kon alleen nog vloeibaar voedsel tot zich nemen. De belangstelling tijdens zijn uitvaart op woensdag 26 november 1924 was zo groot dat de SDAP toegangs-kaarten moest uitdelen om iedereen toegang tot Zorgvlied te kunnen geven.

Louis Bouwmeester (1842-1925)

De acteur Louis Bouwmeester overleed op 28 april 1925 in de ziekenverpleging aan de Prinsengracht in Amsterdam. Nadat hij opgebaard had gelegen in de hal van de Stadsschouwburg werd hij op zaterdag 2 mei 1925 begraven op Zorgvlied. Langs de route van de Stadsschouwburg naar Zorgvlied stonden meer dan tienduizend mensen.

In de enorme begrafenisstoet reden twee speciale ruituigen mee om de bloemen naar Zorgvlied te vervoeren.

Hendrik Koot (1898-1941)

Hendrik Evert Koot, wachtmeester van de WA (de Weerafdeling van de NSB) was betrokken bij het ontzetten van een SS-er bij het Waterlooplein in Amsterdam. Dagenlang had de WA aanvallen uit-

Op Zorgvlied ligt ook begraven

1.1 't Heilig Hart

Bartholomeus Johannes Wilhelmus Maria (Bart) van Hove, beeldhouwer, Den Haag 17 maart 1850 - Amsterdam 9 februari 1914

■ Bart van Hove maakte vooral standbeelden in marmer en brons. Hij was van 1885 tot 1889 docent en van 1889 tot 1902 directeur aan de Quellinusschool in Amsterdam. In 1900 werd hij benoemd tot hoogleraar aan de Amsterdamse Rijksacademie. Daarnaast was hij meerdere malen voorzitter van de kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae. • RK-II-47 (1.1)

Karel Lodewijk Sijmons, architect, Helmond 28 december 1908 - Amsterdam 15 december 1989

■ De protestantse kerkarchitect Karel Sijmons behoorde tot de beweging De 8 en Opbouw, een groep architecten die bouwden in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid. Sijmons ontwierp onder andere de Nederlands-hervormde Thomaskerk (1966) en de bloemenzaak Ivy op de hoek van Leidsekade en Leidseplein in Amsterdam. • RK-II-37 (1.1)

■ Betty van Gelder volgde een opleiding aan de toneelschool. Zij debuteerde bij Van Lier in het Grand Théâtre. Daarna speelde ze dertig jaar lang bij de KVHNT. In 1925 speelde ze haar laatste rol bij het Verenigd Tooneel. • O-I-417 (1.3)

**Cornelis (Cor) Hund, beeldhouwer/schilder, Amsterdam
1 december 1915 - Amsterdam 13 januari 2008**

■ Voor de Tweede Wereldoorlog tekende en schilderde Cor Hund voornamelijk in figuratieve stijl. Vanaf 1942 werd hij beeldhouwer. Hij volgde een opleiding aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Nadat hij in 1946 de Gouden Prix de Rome had gewonnen, werd hij aan de Rijksakademie benoemd tot hoogleraar. Bekende beeldhouwwerken van Hund zijn onder anderen het *Centraal Monument* (Apeldoorn/1960) en *Lezende kinderen* (Hilversum/1966). • O-I-228 (1.3)

**Willem Jan Kooiman, Luthers theoloog, Barneveld
3 september 1903 - Amsterdam 18 september 1968**

■ Willem Jan Kooiman was een gezaghebbend theoloog binnen de lutherse kerk. Hij promoveerde in 1943 op het proefschrift over het Luther kerklied in Nederland. Tussen 1945 en 1968 was hij hoogleraar kerkgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en kerkelijk hoogleraar aan het Evangelisch-Luthers Seminarium. Kooiman heeft bijgedragen aan de fusie van de Evangelisch-Lutherse Kerk met de Lutherse Kerk (1952). Verder was hij actief betrokken bij het opstellen van een Gezangboek voor de Evangelisch-Lutherse Kerk (1955) en een gemeenschappelijk Avondmaal met de Nederlands-hervormde kerk (1957). • O-II-177 (1.3)

**Guillaume Louis Le Roy, graficus, Blaricum 28 juli 1938 -
Amsterdam 5 mei 2008**

■ Guillaume Le Roy volgde een opleiding vrije grafiek aan de School voor Kunstnijverheid (de latere Gerrit Rietveld Academie) in Amsterdam. Om inspiratie op te doen, vertrok hij in 1962 naar Parijs. Daar leerde hij dat de belangrijkste inspiratiebron niet de realiteit of werkelijkheid is, maar de persoonlijke ervaringen van de mens zelf. Guillaume Le Roy maakte vooral houtsnedes en etsen. • O-I-0488 (1.3)

**Henricus Albertus (Henk) Molleman, politicus PvdA, Amsterdam
20 juli 1935 - Alphen aan den Rijn 15 januari 2005**

■ Henk Molleman was tussen 1976 en 1979 Tweede Kamerlid voor de PvdA. Op zijn voorstel werd het bureau Integratie minderheden ondergebracht bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Molleman was daar tussen 1979 en 1990 directeur. • O-III-36 (1.3)

**Conrad Willem Mönnich, vrijzinnig Luthers theoloog,
Amsterdam 31 mei 1915 - Amsterdam 28 juli 1994**

■ Conrad Mönnich promoveerde in 1942 op het proefschrift *De*

Grafsteen van Lex de Regt

Alexander Pieter (Lex) de Regt, acteur/regisseur, Ouderijn 10 juni 1947 - Amsterdam 12 maart 1991

■ Lex de Regt was voor het grote publiek vooral bekend van zijn rollen als Rein Schaambergen in de VPRO televisieserie *Lachende Scheerkwast* van Wim T. Schippers en als striptekenaar Martin Ouderijn in *De Familie Ouderijn*. Nadat hij de avond ervoor nog had gespeeld in het toneelstuk *Het koekoeksnest* overleed De Regt de volgende dag aan een hartaanval. • N-II-49 (1.4)

Nicolaas (Nico) Rost, publicist/activist/vertaler, Groningen 21 juni 1896 - Amsterdam 1 februari 1967

■ In eerste instantie wilde Nico Rost auteur worden, maar zijn literaire werk was niet succesvol. Hij werd criticus en vertaler. Vanaf 1920 tot 1933 woonde Rost in Berlijn waar hij correspondent was voor *De Telegraaf* en artikelen schreef over moderne schrijvers als Feuchtwanger, Roth en Seghers. Door zijn communistische sympathieën en zijn activiteiten in het verzet verbleef hij een jaar in het Duitse concentratie-

kamp Dachau. Na de Tweede Wereldoorlog vertaalde hij veel werk van linkse auteurs en verbleef hij geruime tijd in de DDR. Hij werd daar zelfs hoofd van het letterkundig archief te Wiepersdorf. Daarna was hij actief in de Bondsrepubliek als spreker en vertaler. • N-I-1026 (1.4)

Dogi Rugani (pseudoniem voor Albertine Dorothea Caroli), actrice, Amsterdam 21 november 1898 - Amsterdam 19 januari 1983

■ Dogi Rugani speelde voor de Tweede Wereldoorlog bij verschillende toneelgezelschappen. Na de Tweede Wereldoorlog maakte zij deel uit van de vaste hoorspelkern van de Hilversumse omroepen. Rugani was regelmatig te horen in de bekende hoorspelserie *Paul Vlaanderen*. • N-II-1083 (1.4)

Helmut Salden, letter- en boekenontwerper, Essen (Duitsland) 20 februari 1910 - Amsterdam 2 januari 1996

■ Helmut Salden moest zich in 1941 melden voor de Duitse Wehrmacht. Hij dook onder, maar werd gearresteerd. Vervolgens werd hij gevangengezet in zeventien verschillende concentratiekampen. Na de Tweede Wereldoorlog vestigde hij zich in Nederland, waar hij zich ontwikkelde tot een van de meest vooraanstaande grafische ontwerpers. Zijn specialisatie was de getekende belettering. Deze

2.10 De Greyze Vlindertuin

Evert Constantijn Hingst, jurist, Utrecht 22 maart 1969 - Amsterdam 31 oktober 2005

■ Evert Hingst werd bekend als advocaat van de topcriminelen John Mieremet en Mink K. Nadat hij werd verdacht van betrokkenheid bij het witwassen van geld werd hij geschrapt van de lijst van de Orde van Advocaten. Tijdens een huiszoeking op zijn kantoor werden drie vuurwapens en valse persoonsbewijzen gevonden. Volgens Hingst had hij deze in bewaring gekregen van Mink K. Hingst werd op 31 oktober 2005 voor zijn kantoor aan de Gerrit van der Veenstraat in Amsterdam-Zuid door vier kogels geraakt en overleed ter plaatse. ● 13-III-427 (2.10)

Philippus (Flip) van der Schalie, striptekenaar/tv-producent, Amsterdam 16 mei 1923 - Amsterdam 13 april 1999

■ Flip Van der Schalie begon als striptekenaar bij de stripfilmstudio van Piet van Elk. Hij ontwierp de stripfiguren Bollie Bof en Ferrie Funnie en was illustrator van kinderboeken. In de jaren vijftig trad hij in dienst van de AVRO en produceerde voor de radio *De bonte dinsdagavondtrein* en voor de televisie het spelletjesprogramma *Wie van de Drie*. ● 12-III-278 (2.10)

2.12 Paradiso

Tonnie van Eunen, wallenondernemer, Amsterdam 5 februari 1956 - Amsterdam 23 oktober 2006

■ Tonnie Van Eunen was bevriend met Sam Klepper en John Mieremet. Hij was een van de hoofdpersonen in een grootschalige witwasoperatie in de jaren negentig. Hij richtte bv's op, kocht voor miljoenen euro's een groot aantal panden. Van Eunen zou zijn overleden door zelfmoord, maar de politie sloot niet uit dat de zelfmoord in scène was gezet door de onderwereld. ● PAR-I-86 (2.12)

Gertie Evenhuis-Elbertsen, auteur, Onstwedde 4 maart 1927 - Amsterdam 19 augustus 2005

■ Gertie Evenhuis debuteerde in 1958 met *Avontuur aan de grens*. Daarna schreef ze jeugdboeken, zoals *Stefan en Stefan* (in 1974 bekroond met een Zilveren Griffel). Evenhuis was ook de auteur van de Erik en Anke-serie. ● PAR-ALG-411 (2.12)

**Marko Fondse (pseudoniem voor Marinus van Dijke),
dichter/vertaler, Heerlen 9 juni 1932 - Amsterdam
24 augustus 1999**

■ Marko Fondse vertaalde *De meester en Margarita* van Michail Boelgakov, waarvoor hij in 1969 de Martinus Nijhoffprijs kreeg. Hij was gespecialiseerd in het vertalen van Russische klassieke literatuur van onder anderen Tolstoj en Gogol. • N-III-1035 (2.5)

**Gerhard von Graevenitz, kunstenaar, Schilde (Duitsland)
19 september 1934 - Traubachtal (Zwitserland)
20 augustus 1983**

■ Gerhard von Graevenitz studeerde aan de Akademie der Bildenden Künste in München. Hij was in de jaren vijftig redacteur van het tijdschrift *Nota*. In het begin van de jaren zestig was hij een van de medeoprichters van *Nouvelle Tendance*. Graevenitz wordt gezien als de vertegenwoordiger van de constructieve-concrete kunst. In 1983 kwam hij om bij een vliegtuigongeluk in Zwitserland. • N-III-998 (2.5)

**Johan Wilhelm Groothuyse, psychiater/huisarts, Amsterdam
7 december 1922 - Amsterdam 13 december 1983**

■ Johan Groothuyse werd bekend als de psychiater en 'lijfarts' van Gerard Reve. In het boek *Brieven aan mijn Lijfarts* (1991) werden de brieven van Reve in de periode 1963-1980 aan zijn voormalige huisarts gebundeld. Groothuyse pleegde zelfmoord in 1983. • N-III-911 (2.5)

**Ben Hemelsoet, theoloog, Amsterdam 17 juni 1929 -
Amsterdam 17 april 1999**

■ De priester en exegeet Ben Hemelsoet werd in 1966 nationaal bekend toen hij de schrijver Gerard Reve voorbereidde op zijn toetreding tot de rooms-katholieke kerk. Hemelsoet was tussen 1967 en 1994 hoogleraar aan de Katholieke Theologische Hogeschool in Amsterdam. • N-I-1270 (2.5)

**Boris Lensky (pseudoniem voor Jonas Chits), violist,
Haarlem 7 juli 1883 - Amsterdam 31 januari 1972**

■ Boris Lensky begon als concertviolist, maar werd in 1912 bioscoopviolist bij Cinema Palace (Roxy) in Amsterdam. Hij begeleidde met zijn orkest de stomme speelfilms. In 1914 speelde Lensky de hoofdrol in de speelfilm *De Stradivarius* (of *Zijn Viool*) en begeleidde hij de film in Cinema Palace. In 1919 was hij ver-

Zorgvlied en de toekomst: 't Lalibellum en het Crematorion

Begraafplaats Zorgvlied heeft geen mogelijkheden om op de huidige oppervlakte het aantal graven uit te breiden. Bij een ongewijzigd beleid zou de begraafplaats in 2016 te maken krijgen met een tekort aan algemene en particuliere graven. Zorgvlied heeft gekozen voor twee bijzondere projecten om het gebrek aan ruimte op te lossen: de aanleg van 't Lalibellum (mausoleum) en de bouw van het Crematorion.

't Lalibellum

't Lalibellum is ontworpen door landschapsarchitecte Ada Wille. Zij is gespecialiseerd in begraafplaatsen, urnentuinen en crematoria-terreinen. Het onlangs* in gebruik genomen Lalibellum is een mausoleum met grafkelders dat is afgeleid van de ondergrondse kerken in Lalibela, een dorp in Ethiopië. Volgens de overlevering zijn de elf rotskerken en de kapel uitgehouwen door koning Lalibela, die daarbij hulp kreeg van engelen. 't Lalibellum is grotendeels ondergronds en biedt plaats aan ruim 2.270 kisten. Het grote voordeel van de grafkelders is dat de graven tegen elkaar aanliggen, zoals in een kerkvloer. (* voorjaar 2011)

't Lalibellum bespaart op deze wijze de helft van de ruimte die normaal nodig is bij het begraven in de grond. Het bovengrondse deel is een plein waar nabestaanden samenkomen en herdenken. Het mausoleum bestaat uit twee delen: een verhoogd en verlaagd plein, waar ondergronds kisten worden bijgezet met daartussen een trappartij waarin de namen van de overledenen zijn aangebracht. Hier kunnen de nabestaanden een bloemenhulde brengen. 't Lalibellum is, evenals de ondergrondse kerken in Ethiopië die zijn voorzien van fresco's, rijk aan symboliek die verwijst naar het leven, de dood en het koesteren van herinneringen met de mythe van Menelik en de Ark als metafoor. De ingetogen vormgeving vertoont sterke overeenkomsten met de oude kerkvloeren, waaronder tot 1829 werd begraven. De sacrale sfeer geeft de indruk alsof

Doods- of vergankelijkheid-symbolen (grafsymboliek)

In de negentiende eeuw was het gebruikelijk om doodssymboliek op graven te plaatsen. Deze doods- of vergankelijkheidsymbolen vonden voor een deel hun oorsprong in niet-christelijke godsdiensten. In de loop van de tijd kregen deze symbolen een meer christelijke betekenis en werden zij in het christelijke geloof geïntegreerd. Zo is het te verklaren dat we op Zorgvlied op de laatnegentiende-eeuwse graven niet alleen symbolen tegenkomen die afkomstig zijn uit het christendom, maar ook uit de Romeinse en Griekse oudheid.

Afgebroken zuil

Een afgebroken zuil verwijst naar het plotselinge, vaak jonge, afgebroken leven.

Anker, hart en kruis

Benadrukken de band met Christus en staan voor geloof, hoop en liefde, maar ook voor standvastigheid, vastberadenheid en trouw.

Aren

De korenaar symboliseert Christus als het Brood des Levens. Ook symbool van de eucharistie of het avondmaal.

Ban de bom-teken

Pacifistisch symbool tegen de atombom en voor de vrede.

De barmhartige Samaritaan

Symbool van (onbaatzuchtige) naastenliefde.

Christus aan het kruis

Rooms-katholiek symbool van het lijden van Christus tot verlossing van de mensheid en het geloof in de wederopstanding. Op protestantse graven zien we het kruis zonder Christusbeeld.

Doodshoofd

Allegorisch symbool dat wijst op de kortstondigheid van het aardse leven.

Duif

De duif met palm- of olijftak symboliseert de vrede. De duif verwijst ook naar verzoening, eenvoud, onschuld en zuiverheid. De duif zittend op een grafsteen symboliseert de ziel van de overledene die op het punt staat af te reizen naar de hemel. De duif kan ook betrekking hebben op de verlorene ziel van de overledene.

Eikentak, -blad en/of -eikels

De eik symboliseert de onvergankelijkheid, de onsterfelijkheid en het eeuwige leven.

Engeltje met vleugels

Het engeltje met vleugels zien we vaak op rooms-katholieke kindergraven. Het engelenkopje symboliseert het onschuldige kind, dat als engel naar God vliegt.

Esculaap

De esculaap verwijst naar Aesculapius, de Romeinse benaming voor de Griekse god van de geneeskunst Asclepius.

Gevleugelde zandloper

Allegorisch symbool dat al in de middeleeuwen gebruikt werd. Het verwijst naar de kortstondigheid van het aardse leven en het naderende stervensuur. De zandloper is vaak voorzien van duiven en/of vleermuisvleugels. De duivenvleugel verwijst naar 'de dag', de vleermuisvleugel naar 'de nacht'. Ofwel: het leven vervliegt bij dag en nacht en bij goed en kwaad.